

урахування інтересів всіх груп, включаючи місцеві громади, туристів, представників туристичного бізнесу тощо.

Список використаних джерел:

1. Мельничук М., Уєвич С., Безсмертнюк Т. Стратегія розвитку туризму та рекреації в Північно-Західному регіоні України Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, 2013. 172-179.

2. Стратегія сталого розвитку туризму і курортів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vincult.org.ua>

3. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. – 2-ге вид., випр. та допов. / Т. І. Ткаченко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.

4. Marczak Ł., Problem wieloznaczności pojęcia zrównoważony rozwój, Studia Gdańskie. 2015, t. 36.

5. Pabian Arn., Pabian B. Wytwórcy usług turystycznych – zasobu i działalność w obszarze zrównoważonego rozwoju. Zeszyty Naukowe. Turystyka i Rekreacja. Wyższa Szkoła Turystyki i Języków Obcych. 2018 1 (21). 139-152.

6. Pabian B., Kuzyshyn A., Pabian A. etc. Hotel industry in Poland and Ukraine – selected aspects of functioning, management and development. Czestochowa: Publishing Office of Czestochowa University of Technology, 2019.

ОЦІНКА ЗАМКОВИХ СПОРУД ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДЛЯ ТУРИЗМУ І РЕКРЕАЦІЇ

Мирослава Питуляк, Микола Питуляк

myroslava.pytuliak@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна

Abstract: Ternopil region holds one of the leading places about castles in Ukraine, which actually are the basis for the development of cultural and educational tourism. The estimate of the castle benefits for recreation and tourism has been made. The districts and the peculiarities of their location have been defined.

Key words: castles, cultural and educational tourism, cultural and historical sightseeing attractions.

На сьогодні, пам'ятки культури та історії нашої країни, в тому числі оборонні споруди, потребують подальшого вивчення та дослідження, в аспекті їх значення для туристичної діяльності. Тому аналіз і оцінка придатності замкових споруд для рекреації і туризму, а саме Тернопільської області є актуальною.

Фортифікаційні споруди мають антропогенне походження, які відображають історію людства, країни, розвиток архітектури, будівництва, військової справи. Захисні споруди несуть у собі велику історичну, архітектурну цінності і тому їх відносять до групи культурно-історичних ресурсів.

Дослідження замкових споруд для рекреаційно-туристичної діяльності представлено в працях Аніпко Н., Жукової О.В., Лисого І.О., Бейдика О.О., та інших вчених.

У працях О. Мацюка, О.В.Лесика, Н.П. Шиндлярської, Т.І. Шпараги, О.В. Жукової, Н. Аніпко, Р.В. Підставки та інших проаналізовано класифікації замкових і фортифікаційних споруд. В основі більшості класифікацій покладені такі критерії як: особливість призначення, форма плану, стильові характеристиками споруд, ступінь збереженості, цінність, приналежність до історичного періоду, функціональне призначення.

Тернопільська область посідає одне з провідних місць в Україні за кількістю замкових споруд (34), які є основою для розвитку культурно-пізнавального туризму.

На території області створено два історико-архітектурні заповідники – Кременецько-Почаївський та Бережанський і Національний заповідник «Замки Тернопілля».

Враховуючи класифікації замкових споруд Тернопільської області, аналіз їх рекреаційно-туристичного використання [1] та окремі критерії туристичної оцінки [4] нами виділено три групи замкових споруд з різним рівнем придатності для рекреаційного використання. Для цього нами були враховані природні та історико-культурні особливості замкових споруд, рівень історичної значимості, ступінь культурної цінності (кожен показник оцінювався п'ятьма балами. При оцінюванні важливою характеристикою є також інфраструктурна складова – транспортна доступність та ін., інтегрованість пам'ятки у відомі туристичні та екскурсійні маршрути, використання цих об'єктів для організації виставок, фестивалів та інших родієвих заходів.

Нами виділено групи замків, які є найсприятливіші для рекреаційно-туристичного використання, сприятливі та обмежено сприятливі.

Найсприятливіші для рекреаційно-туристичного використання (23 бали): Збаразький замок, Тернопільський замок.

Сприятливі (20 - 22 бали): Кременецький замок, Бережанський замок, Тербовлянський замок, Микулинецький замок, Кривченський, Язловецький, Бучацький замки, замок в с. Окопи, Скала-Подільський замок, Червоногородський замок, Вишнівецький, Білокриницький палаці;

Обмежено сприятливі (менше 20 балів): Скалатський замок, Підзамочок, Токівський, Золотопотіцький, Гусятинський, Залозецький, Сидорівський замки, замок у с. Личківці, замок у с. Висічка, Буданівський замок, Чортківський замок, Ягільницький, Гримайлівський, Коропецький палаці.

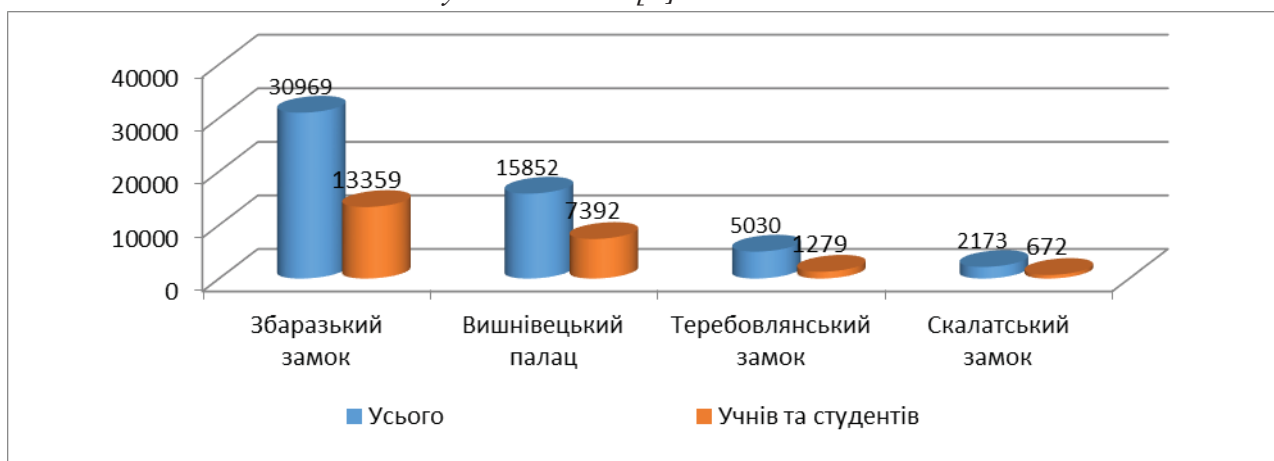
Замки першої групи представлені добре збереженими спорудами (Збараський замок) та спорудами, які потребують відновлення (Тернопільський замок). Вони знаходяться в межах антропогенних ландшафтів, мають добру транспортну доступність, включені до туристичних маршрутів.

У НЗ «Замки Тернопілля» працюють науково-методична та реставраційні ради, фондова і закупівельна комісії, реставраційна майстерня, діє наукова бібліотека, виходить газета «Вісник Історії Краю» (ВІК) [5].

У основному замку Національного заповідника – Збараському, відкрито більше 25 виставкових залів, в яких міститься ряд стаціонарних експозицій (археологія, етнографія, ремесла краю, зброя, твори сакрального мистецтва, нумізматики, органний зал), а також ряд виставок художніх творів митців України (картини, скульптури, вишивка).

Збараський замок є центром пізнавального, етнічного, фестивального, гастрономічного туризму. Тут проводяться такі фестивалі: III Всеукраїнський історико-фольклорний мистецький фестиваль "Від Середньовіччя до Сучасності", козацький фестиваль з нагоди відкриття туристичного сезону, свято Збараського замку (м. Збараж) та інші заходи.

Рис. 1. Загальна кількість відвідувачів замків. [5]

Нині в Збараському замку приймають не лише туристів, а й почесні делегації з різних країн світу під час офіційних заходів в області. Також у замку діє чимало цікавих виставок, тут відкрили для відвідувачів відреставровані інтер'єри палацової частини. Крім того, мощення дитинця зробили з природного каменю, який гармоніює зі стінами. Є можливість потрапити як в підземелля, так і пройтися оборонними мурами і побувати на бастіоні [5].

Тернопільський (Старий) замок – фортифікаційна споруда у місті Тернопіль, пам'ятка архітектури національного значення. Зведений 1540-1548 на лівому березі річки Серет в урочищі Сопільче для охорони південно-східний кордонів Речі Посполитої від нападів кримських татар. В наш час від замку лишився лише палац.

До другої групи (сприятливі) належать: Кременецький замок, Бережанський замок, Тербовлянський замок, Микулинецький замок, Кривченський, Язловецький, Бучацький замки, замок в с. Окопи, Скала-Подільський замок, Червоногородський замок, Вишнівецький палац. Вони представлені зруйнованими замками, руїнами замків та фортець, які мають загальнонаціональне значення та палацом у Вишнівці, який збудовано на місці зруйнованого замку.

Вони знаходяться вздовж важливих транспортних магістралей і є об'єктами пізнавального, відпочинкового туризму. Більшість замкових споруд зруйновані, майже всі належать до Національного заповідника «Замки Тернопілля». На жаль у Національного заповідника бракує коштів для реставрації і відновлення цих споруд. Ці замки використовуються у туристичних та екскурсійних маршрутах «Замками Тернопілля», «Замками Приністров'я».

Пізнавальний маршрут «Замками Придністров'я» можна прокласти за лінією: смт, Скала-Подільська - Висічка - Кривче - Окопи - Кудринці. Всі фортеці були збудовані у XVII ст. як оборонні споруди. У смт. Скала-Подільська є заклади розміщення та харчування (відстань до райцентру - 15 км). Дорога звідси до села Висічка проходить через місто Борщів, яке має високу туристичну атрактивність з погляду на історико-культурний потенціал. Відстань від міста до села Висічка - 7 км по трасі обласного значення. Ця ж дорога повертає на південь та веде до руїн замку в селі Кривче. Не зважаючи на значні руйнування, тут на даний час відновлено одну вежу, всередині якої обладнано декілька приміщень на зимовий і літній період для туристів. Окрім замку, в селі можна відвідати печеру Кришталева. Дорогою на Іване-Пусте варто відвідати дендропарк у селі Гермаківка (21 км до міста Борщів). Далі маршрут пролягає знову на південь до села Окопи (відстань до райцентру - 51 км) – найсхіднішого села Тернопільської області [2].

Кременецький замок – залишки оборонної споруди на горі Бона, яка підноситься над містом Кременцем. Ця споруда належить до найдавніших та найнепрístupніших фортець Західної України. На початку 20 століття руїни замку хотіли розібрати, а камінь використати для будівництва доріг. На щастя, цього не сталося, але те, що не зруйнувала радянська влада, понищив час. Нині від твердині zostалися лише частина стін з уламками бійниць, два яруси надбрамної вежі, а також залишки від колодязя.

Замок в Бережанах, який іменують «Східним Вавелем» та вважають найвизначнішою захисною спорудою епохи Ренесансу. Бережанський замок був збудований коштом родини Сенявських у 16-18 столітті.

На відміну від інших твердинь, Бережанський замок постав не на високій горі, а в глибокій заболоченій річковій долині на острові, утвореному двома рукавами річки Золота Липа. Цей замок створено не як військово-оборонну, а як оборонно-житлову споруду.

Ще одним цікавим для туристів є замок у місті Тереховля, точніше, його укріплення, що дожили до наших часів. У 2018 році свято Тереховлянського замку відзначалося у середині червня, у програмі якого були реконструкція лицарських боїв, середньовічні танці, вогняне шоу, ігри, містечко майстрів та виступи творчих колективів.

У Тереховлянському районі також розташований один з найдавніших замків Тернопільщини – Микулинецький, який впродовж віків був центральною спорудою древнього міста Микулин.

Недалеко від руїн Микулинецького замку, в старому парку, розташований Палац графів Реїв, також відомий як Микулинецький палац. В наші дні у приміщенні палацу діє Микулинецька обласна фізіотерапевтична лікарня.

У селі Кривче знаходиться замок зведений польськими шляхтичами Концкими в 1639 р. У 17 столітті він відіграв оборонну роль. Замок раз у раз змінював господарів-завойовників. Після злиття Поділля та Речі Посполитої позбувся свого оборонного статусу і став служити місцеперебуванням впливових польських шляхтичів Голейовських. За непотрібністю в цей час були засипані оборонні рови, зменшені кріпосні стіни.

Язловецький замок. Ця твердиня – найважливіша фортифікаційна споруда часів Речі Посполитої. Стіни Язловецького замку ще пам'ятають помпезні бенкети і святкування, які влаштовували для знаті і королів.

У місті Бучач замок знаходиться на високій горі. Спорудили твердиню в XVI столітті Бучацькі – українські магнати, які були лояльними до Польщі і згодом сполонізувалися. Звичайно, замок існував і раніше, однак потужну фортецю, від якої зараз залишилися монументальні руїни, спорудили наприкінці XVI століття.

Скала-Подільський замок – стародавня оборонна споруда, яка неодноразово переживала часи розквіту і падіння. Сьогодні це пам'ятка архітектури національного значення.

Червоногородський замок колись був оборонною спорудою у місті Червоногород, якого вже не існує. Посеред чудової природи хлюпоче водоспад Джурин. А неподалік від нього можна побачити одне з природних див України – Дністровський каньйон. Згадки про ще дерев'яний замок датуються 13

століттям – 1241 року монголо-татари його знищили. У 14 столітті фортеця стала власністю князів Коріатовичів.

Вишневецький палац – колишня резиденція останнього представника князівського роду Вишневецьких Михайла-Сервація, а після його смерті у 1744 році – шляхтичів Мнішеків.

До групи обмежено сприятливих можна віднести: Скалатський замок, Підзамочок, Токівський, Золотопотіцький, Гусятинський, Залозецький, Сидорівський замки, замок у с. Личківці, замок у с. Висічка, Буданівський замок, Чортківський замок, Ягільницький, Гримайлівський, Коропецький палаци. Майже всі вони знаходяться у зруйнованому стані, більшість занедбана, далеко від транспортних шляхів, і тому мало використовуються на екскурсійних та туристичних маршрутах.

Склатський замок, оточений оборонним ровом, був закладений в 1630 році. За однією з версій, польська знать звела його для захисту від заколотників. Адже серед городян були сміливці, які через утиски підпалили міську ратушу.

Підзамочок. На мальовничому березі річки Стрипа все ще громадається руїни замку Творовських, який колись був потужним фортифікаційною спорудою. Замок, зведений з пісковика у 1600 році, про що свідчить збережений напис.

Токівський замок – одна з фортець, яка розташована на межі Тернопільської та Хмельницької областей. Токівський замок, зведений на високому кам'яному острові, побудований у кінці 16 століття. Збудований він коштом брацлавського воєводи Януша Збарзького.

Замок Потоцьких збудований в центральній частині села Золотий Потік у 17 столітті польським шляхтичем Стефаном Потоцьким на перетині торгових шляхів з Галичини в Молдавію.

На пагорбі, що омивається притоками Збруча, підноситься замок-корабель. Таку назву Сидорівський замок отримав завдяки своїй довгастій формі, що нагадує бригантину, яка пливе серед моря зелені.

У с. Висічка знаходяться руїни замкових веж, що височіють на плато високої гори, нагадують про далекі героїчні часи Середньовіччя.

Буданівський замок розташовується в селі Буданів Тернопільської області. Історія замку налічує кілька століть. Перша згадка про нього зустрічається під 1575 р., коли він був спалений татарами.

Поляки, українці, турки, австрійці – за свою багатовікову історію замок у м. Чортків змінив багатьох господарів. Дерев'яне фортифікаційна споруда з'явилося на початку 14 століття, а через три століття його змінило потужне кам'яна споруда.

Ягільницький замок, який знаходиться в селі Нагірянкa Тернопільської області, по праву називають неприступним і потужним. Його спорудили в 1630 році, коли гетьман С. Лянцкоронський на місці дерев'яного укріплення побудував замок з 6-метровими стінами.

Ще одним цікавим об'єктом Тернопільщини є палац Бадені в Коропці. Нині палац колишнього власника цих земель, поляка італійського походження графа Станіслава Бадені розташований серед будівель дитячого інтернату.

Враховуючи насиченість території замковими спорудами та класифікацію [3] на території області можна виділити чотири райони – Південний, Західний, Центральний та Північний.

Найбільша щільність замкових споруд характерна для Південного району. Замкові споруди, згідно класифікації О. Лесика відносять до класу В, які частково використовуються під відпочинкові приміщення.

Центральний район характеризується меншою насиченістю замковими спорудами, які розташовані на території Тербовлянського, Гусятинського, та Чортківського адміністративних районів і відносяться до різних класів – Б, В, і Г.

Північний і Західний райони мають найменшу насиченість замковими спорудами. На цій території знаходиться у Західному районі – Бережанський історико-архітектурний заповідник, та руїни замку у Залізцях, у Північному районі Кременецький історико-архітектурний заповідник. Замкові споруди цих районів відносяться до класів А, В.

Замкові споруди Тернопільської області – Збаразький, Кременецький, Тербовлянський, Язловецький, Скала-Подільський, Микулинецький замки характеризуються високою туристичною привабливістю.

З метою оптимізації використання замкових споруд для рекреації і туризму в області розроблена Програма розвитку туризму в Тернопільській області на 2016-2020 роки.

Проблема розвитку замкового та інших видів туризму на основі замкових споруд – пізнавального, етнічного, відпочинкового, експозиційного, тематичного (проведення лицарських турнірів, карнавалів тощо) не може бути вирішена лише завдяки заходам з покращення інфраструктури та дієвим екскурсійним програмам. Тому варто звернути увагу на такі моменти: встановлення ефективної системи управління, збереження та відновлення історико-культурні ресурсів, встановлення відповідного рівня оплати за відвідування пам'ятки архітектури, залучення як бюджетних, так і позабюджетних коштів на популяризацію та відновлення об'єктів (залучення інвестицій, а також коштів осіб, яким вдалося приватизувати замковий комплекс). Особлива роль відводиться у цьому процесі вивченню закордонного

досвіду у популяризації фортечних укріплень замків та палаців, які в більшості країн Європи на сучасному етапі максимально ефективно задіяні туристичній діяльності для принесення прибутків без завдання шкоди таким об'єктам, у більшості країн широко практикується приватизація замків [6].

Список використаних джерел

1. Аніпко Н. Сучасний стан рекреаційно-туристичного використання середньовічних замків та фортець Карпато-Подільського регіону України / Н.Аніпко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: географія. – Тернопіль: СМП "Тайп". – №2 (випуск 28). – 2010. – С. 120-125.
2. Дударчук К.Д. Історико-культурні туристичні ресурси Тернопільської області: стан, збереження та використання: монографія / К. Д. Дударчук. - Т. : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. - 199 с.;
3. Лесик О.В. Замки та монастирі України / О.В.Лесик. – Львів.:Світ,1993. – 175 с.
4. Лисий І.О. Туристична оцінка замкових комплексів: методи, принципи та критерії. [Електронний ресурс] Режим доступу <http://journals.pu.if.ua/index.php/kk/article/viewFile/1141/1178>
5. Національний заповідник «Замки Тернопілля» [Електронний ресурс] Режим доступу <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
6. Програма розвитку туризму в Тернопільській області на 2016-2020 роки [Електронний ресурс] Режим доступу <https://www.google.com.ua>

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСТА ТЕРНОПІЛЬ

Іван Рудакевич

ivaco@ukr.net

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна*

Abstract: Actual problems and uses of tourist potential of the city Ternopil are viewed. Apply characterization of the natural tourism resources of the city and some aspects of their development is represented. The historical and cultural objects of Ternopil and their importance for tourism development are characterized. Particular attention is paid to the architectural monuments of the city and their use. Features of development of tourism infrastructure in the city Ternopil are viewed.

Key words: infrastructure, Ternopil, tourism, tourist potential, tourist resources.

В останні роки активно просуваються ідеї розвитку міста Тернопіль як одного з провідних туристичних центрів заходу України. Цьому сприяють такі фактори як вигідне географічне положення, а також проведення різнопланових масових заходів (змагання з водно-моторного та веслувального спорту, музичні